

Tokos Bianka

BORBÉLY SZILÁRD: NINCSTELENEK

Borbély Szilárd: Nincstelenek. Kalligram, Budapest–Pozsony, 2013.

Borbély Szilárd 2013-as Nincstelenek című regényét az eddigi kritikák nem „egyszerű és tiszta” irodalomként definiálják, hanem kortörténetként és szociográfiaként, és a szocioregény műfajába sorolják. „A szabadság hiányának regényeként” (Krusovszky Dénes) is nevezett művet egyesek kellemetlennek és szorongatónak tartják. Értelmezésemben is hasonló megállapításokra jutottam.

Amiről először érdemes beszélni, az a regény nyelve. Az olvasónak nincs olyan érzése, hogy 2013-ban íródott regényt olvas, inkább a XIX. század végére, a XX. század elejére utazunk vissza, Mikszáth és Móricz „parasztragédia” nyelvét imitálva. A fiú, aki egyszerre elbeszélője és lakója a falusi világnak, a nyelvi minimalizmus eszközein keresztül szólal meg, az általa használt nyelv feltáró, megmutató, kijelentő jellegű, de ez a nyelv már nem terjed ki arra, hogy értelmezzen, magyarázzon is. Ugyanakkor mégis beavató abban az értelemben, hogy az elbeszélő folyamatosan kétféle nyelvet használ, egyrészt köznyelvet, másrészt a saját falujának nyelvét, szókincsét is megmutatja: „Ha nagyon rosszkedvű, elmegy a kocsmába. Mi korcsmának mondjuk”. A regény kezdeteitől „furcsán” viselkedik ez a nyelv. Mintha direkt nem tudna semmi szépet felmutatni, megmutatni, mert, ha ilyennel találkozunk, az azonnal feloldódik valami rútban, nem odaillőben, például az anya fészülködését lírai hangon kezdi mesélni: „Anyámnak napközben kontyban van a haja. Ha leereszti, akkor éjszaka lesz. Én szoktam fészülni. Szeretem fészülni. A szarufésű széles rései között siklanak a csillogó szálak.” Ezt az idillikus képet a következő mondatokkal azonban azonnal le is fokozza: „A szarufésűtől undorodom. Leölt állatokra emlékeztet. Mindig fekete kosz van a résekbe ragadva. A zsiros korpa és por rakódik le, az tapad így össze.” Profán és esztétikus együtt szerepeltetése még számtalan esetben előfordul: így fér meg egymás mellett az esthajnalcsillag szép látványa és az öklendezés, vagy Máriaának a tyúkhöz való hasonlítása. Ezt a nyelvet pedig folyamatosan „bevonja” a Sartre-tól is ismert és ahhoz hasonló undor, valamint a Móricz-tól, Thomas Manntól vagy Ottliktól is ismerős sár és hó motívuma is előkerül, azt példázva, hogy ebből a világból nincs menekvés.

Az olvasó azonban nem „tiszta” áldozatokkal találja magát szembe, hanem azok erkölcsi romlottságával is szembesül: az anya néhány nyugodt pillanatától eltekintve gonoszként mutatkozik meg: „Anyám nem hagyja abba, végigmondja az egészet, kegyetlenül. Néha valamelyikünket

megver”. A fiú is ugyanolyan gyűlölettel tekint testvéreire: „Szép vagy, mint a segg szüretkor – így szoktam csúfolni. (...) Gyűlölöm a nővéremet.” A más lények, emberek iránti gyűlölet képes eljutni a gyilkolás gondolatáig is: „Igenis, vegyétek tudomásul, le foglak lúni titeket! Kiviszlek a temetőbe és eltemetlek. Akkor majd nem fogtok rajtam röhögni.”

A regényben megtörténik a szabadság hiányának felismerése és kimondása: „Anyám meg azt mondja, hogy mi még mindig rabok vagyunk.” És megszólal a menekvés vágya is: „El fogunk innen menni, az Isten kivezet.” A gyerekek álmodoznak hegedűről, filctollról, szép ruháról, de esélyünk sincsen arra, hogy bármilyen álmuk megvalósuljon, akár csak a felemelkedésük, kijutásuk ebből a világból, erről a falu gondoskodik; „Ha észreveszik egy gyereken, hogy okos, akkor pálinkás kenyeret adnak neki. Cukrozott borral itatják, hogy elbutuljon.” Ebben a világban szükségessé válnak kapaszkodók, amelyek a bizonytalan létállapotban állandóan rendelkezésre állnak, kiszámíthatók – szó szerint: a számok (itt szintén eszünkbe juthat Esterházy Péter, Ottlik, de legfőképpen Musil Törlessje), amelyek minden helyzetre, helyzetben alkalmazhatók: „A nővérem az egyes. Én vagyok a kettes. (...) Amikor hét tojás van, annak örülök. A hetes számot szeretem. Meg a hármat. (...) Harmincegy év van köztünk. A harmincegyet nem lehet osztani, mert csak magával osztható. (...) A végtelen nem osztható semmivel. Mert Egyetlenegy.” A számokon, mint biztos pontokon kívül, a kiszolgáltató helyzetben mindig „lehetőség van” a sétára és hallgatásra: „Megyünk és hallgatunk. Valahová mindig megyünk és közben hallgatunk.” Isten és a hit mindkét oldala megjelenik a műben, s ennek is jellemzője lesz kétoldalúsága, néha ugyan érvényre jut az igaz hit („Isten megszabadít bennünket”), másrészt ennek a világnak csak egy olyan Messiás jut, akinek még saját nyelve sincsen: „Mesijás megáll és mosolyog. Nem mond semmit. Csak áll.”

Ezekből a megállapításokból is feltűnhet, hogy Borbély Szilárd regénye nem az a fajta, ami újraolvasást kíván. Az adott világot világosan tükrözi elbeszélhetőségének nyelve. Már első olvasásra is érthetővé válik minden. Talán túlságosan is.

